

Notranjost Mušje jame je veličastna.

Mušja jama blizu Škocjanskih jam je prvovrstna in edinstvena arheološka točka v Sloveniji. Nad kraškim breznom so pred 3.000 leti takratni prebivalci širšega območja izvajali kulturne obrede in darovali. V jami so pred stoletjem odkrili pravi arheološki zaklad kovinskih predmetov. V neposredni bližini je Skeletna jama, v kateri so našli ostanke situle z najstarejšim najdenim napisom na tleh Slovenije.

Fotografiji iz knjige: Zakladi tisoletij

odprtega nedavno v ta namen obnovljenem Jurjevem skednju v Škocjanu, izdelali in razstavili nekaj replik predmetov iz Mušje jame. Zakaj ime Mušja jama? Verjetno zaradi muh, ki so nekoč vzletale iz nje, v jamo pa so jih privlačili živalski kadavri.

Glede na izvor predmetov nekateri strokovnjaki pišejo, da so k Mušji jami romali verjetno tudi ljudje iz oddaljenih krajev, celo iz Panonije, zahodnega Balkana, osrednje Italije, arheolog Peter Turk omenja celo Grčijo in svetišču da nadregionalni pomen. Kaj takšnega si je sicer težko predstavljati. Možnosti sta glede na izvore predmetov iz teh okolij dve: ali je šlo za trgovce ali pa samo za predmete iz teh dežel, ki so bili last bližnjega prebivalstva.

Skeletna jama

Blizu Mušje jame je Skeletna jama (uradno Mala jama na Prevali),

Svetišče nad breznom

Edinstvena točka v okviru parka Škocjanske jame je Mušja jama, uradno se imenuje Jama na Prevali II, ki leži kakšen kilometer jugozahodno od Škocjanskih jam, tik pod vrhom rahle vzpetine Preval. Vhod v brezno, ki leži kakšnih dvesto metrov nad cesto, ki iz Matavuna vodi v Dane pri Divači, zaznamujejo tri odprtine, ki so zaprte s kovinsko rešetko.

Jama je približno 50 metrov globoka in veličastno obsežna s stenami, ki so delno zasigane. Na dnu jame je velik nasipni stožec kamenja. V njem je tržaški jamar Pietro Savini leta 1909 odkril prazgodovinske predmete, ki so takoj pritegnili pozornost strokovnjakov. Sistematično izkopavanje v jami je v letih 1910/11 organiziral Josef Szombathy, vodja Prazgodovinskega oddelka Naravoslovnega muzeja na Dunaju.

Naši zakladi v tujini

V čem je Mušja jama oziroma njen arheološki zaklad nekaj posebnega? Tudi v širšem prostoru mu težko najdemo ustrezno primerjavo. Jama je med 12. in 8. stoletjem pred

Kr., v času mlajše in pozne bronaste ter na začetku železne dobe, imela ureden, celo nadregionalni pomen. Takratnim ljudstvom je rabila za svetišče. Ob njej so izvajali obrede, verjetno posvečene danes neznanim božanstvom. V jamo so metali dragocene predmete, zlasti bronasto orožje in posodje. Njihov sestav kaže moški, bojevniki značaj. Predmeti so večinoma ožgani, kar je dokaz, da so jih med daritvenim obredom polagali v ogenj.

V nasipnem stožcu Mušje jame so izkopali (podatke povzemmo iz knjige *Zakladi tisoletij*) več kot 600 razlomljenih in delno ožganih predmetov: 244 bronastih in 10 železnih suličnih osti, 20 bronastih sekir, 11 fragmentiranih bronastih mečev, en železen meč ter kup bronaste pločevine, gumbov in kavljjev. Vse to arheološko bogastvo so prepeljali v Naravoslovni muzej na Dunaju, saj je takrat ta del slovenskega ozemlja spadal v avstro-ogrsko monarhijo, vendar ga je moral po prvi svetovni vojni,

ki je to območje pripadlo Italiji, skoraj polovico prepustiti Italiji in so shranjeni v Trstu. V Slovenskih muzejih tako ni edinstvenih predmetov iz svetišča Mušja jama. Zato so za namene arheološkega muzeja,

Del predmetov iz Mušje jame, shranjenih na Dunaju

ki je prav tako znana po arheoloških ostalinah. V okoli 20 metrov globokem breznu, ki leži na dnu vrtače, so prav tako našli izjemne najdbe. Zaradi manjšega obsega in predčasne konca arheoloških izkopavanj, ki so potekala hkrati s tistimi v Mušji jami, so okoliščine presenetljivih najdb iz Skeletne jame še dokaj nejasne. V breznu so bili najdeni skeleti najmanj 11 oseb, ob njih pa številne živalske kosti. Najdbe nakazujejo dve obdobji pokopavanja v jamo. K starejšim sodijo bronaste sulične osti in srp, podobne tistim iz Mušje jame, k mlajšim pa certoška fibula, železna plavutasta sekira in morda najpomembnejša najdba, situla s paleovenetskim napisom. Pripišemo jih lahko starejši železni dobi oziroma 5. in 4. stoletju pred Kr.

Na grobni situli, najdeni v Skeletni jami, je na zgornjem robu z zgodnjevenetskimi črkami vrezan napis, ki je naj-

starejši napis, najden na ozemlju Slovenije. Situla je iz 4. stoletja pred Kr. Napis se navezuje na venetski prostor severovzhodne Italije, hkrati pa nakazuje zgodnje poznavanje pisave, ki je, kot navaja arheolog Peter Turk, takrat najverjetneje vezano na kulturno sfero. Najdbe takih napisov na matičnem venetskem in retijskem prostoru namreč izhajajo le iz grobnih in svetiščnih najdišč, napisi pa so po njegovo v ogromni večini posvetilni oziroma navedbe osebnih imen.

.o..s.tiiare.i

Na bronasti situli iz Skeletne jame, najdeni leta 1911, so vrezani črkovni znaki .o..s.tiiare.i. Turk pravi, da obstajata dve razlagi tega napisa, ki se po kraju najdbe imenuje škoc-

janski napis. Glede na venetske analogije bi bil lahko označba osebnega imena v odvisnem sklonu (dajalniku), lahko pa posvetilo boginji Retiji.

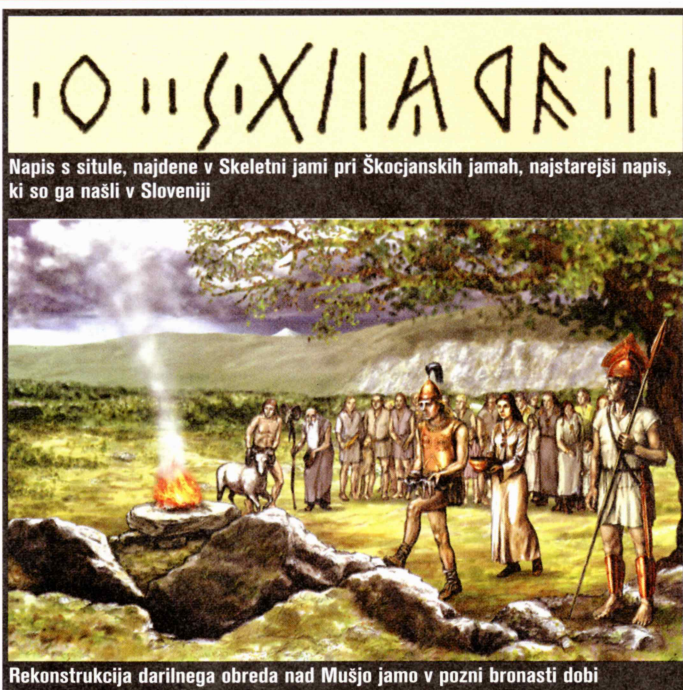
Razumljivo, da ima škocjanski napis pri venetologih veliko vrednost. Matej Bor je trdil, da je napis venetski – torej praslovenski – in se glasi *OSTI JAREJ*, kar naj bi pomenilo *OSTANI JAR* (mlad, zdrav).

Nenavadna je tudi najdba negovske čelade v Svetinovi dvorani Škocjanskih jam. Iz istega časa. Verjetno je do tja priplavala po vodi, arheologi pa domnevajo, da so darovanja, podobna tistim nad Mušjo jamo, potekala tudi nad Veliko in Malo dolino pred ponorom Reke, vendar je najdba samo enega predmeta premalo za takšno trditev.

Varuhi svetišča

Prosperiteto skupnosti, ki so v času svetišča pri Mušji jami (12. do 8. stol. pred Kr.) poseljevale Škocjan z okolico, si torej arheologi razlagajo prav z nadzorom, ki so ga imele nad tako imenovanim kulturnim krajem. Živeli so v dveh večjih kaštelirskih naselbinah, v Škocjanu in Gradišču pri Divači. Med nekaj grobišči iz tistega časa je najpomembnejše tisto pod Brežcem, kjer so odkopali kar 325 žganih grobov. Med starejšimi grobovi iz 11. in 10. stol. pred Kr. velja omeniti posamične železne predmete (rezilo, sekira), ki se tod pojavljajo kar 200 let pred množično uveljavitvijo železa v srednji Evropi. Tudi zato je arheologija na območju Škocjanskih jam nekaj posebnega.

Večina grobov pod Brežcem datira v 9. in 8. stol. pred Kr. Izjemen pridelek v moških grobovih so meči, ki so v takratnih grobovih redki. Pokopavanja pod Brežcem se časovno večinoma ujemajo z datacijami predmetov iz Mušje jame. V železni dobi pomen Škocjana verjetno nekoliko upade, saj so po 7. stol. pred Kr. znaki človekove navzočnosti redkejši. Življenje tu pa očitno ni povsem zamrlo, kar dokazuje grob s keramično narebreno situlo na nogi iz Škocjana iz 6. stol. pred Kr., še bolj pa nekaj izjemnih najdb, kakršna je t. i. Zaklad iz Škocjana, depo številnih

Rekonstrukcija darilnega obreda nad Mušjo jamo v pozni bronasti dobi

nakitnih predmetov, kot so ovratnice, zapestnice, obeski in jantarne jagode iz časa okrog leta 400 pred Kr., ki so jih po naključju odkrili ob južnem obzidju škocjanskega gradišča.

Obdobje zadnjega tisočletja pred Kr. je torej čas, ki je v Škocjanu znamenovan z izjemnimi arheološkimi ostalinami; na območju Slovenije kot tudi širše jim težko najdemo primerjavo. Predvsem jih lahko povežemo s kulturno sfero, ki je bila najverjetneje temeljno gibalno življenja prebivalstva na prostoru Škocjanskih jam. Poselitev se z nastopom rimske nadoblasti sicer ni pretrgala, je pa precej manj arheoloških ostankov iz tega obdobja. Med redkimi najdbami velja omeniti posvetilni napis cesarju Avgustu v Škocjanu in zgodnjekrščanski kristogram, najden v Tominčevi jami nad Veliko dolino oziroma tik pred ponorom Reke v podzemlje Škocjanskih jam.

Ropanje dediščine

Kot pomembni arheološki najdišči sta obe jami, Mušja in Skeletna, tudi po izkopavanjih pritegovali pozornost številnih nepoklicanih in neusposobljenih kopačev. To nakazujejo sporadični podatki o zasebnih zbirkah najdb, posebej iz Mušje jame, še iz časa med obema vojnama. Ropanje obeh jam se je nadaljevalo vse do novejšega časa in se je zaradi uporabe detektorjev kovin celo močno stopnjevalo. Edini

ostanek teh nezakonitih dejavnosti in dokaz zanje so številni manjši izkopi na plazovitih nasipnih stožcih pod vhodnimi okni v obeh jamah. Tu so ilgalni kopači, sledeč signalom detektorja za kovine, pobrali najdbe. Za njimi se je izgubila vsaka sled, najslabše pa je, da so s tem uničeni in izgubljeni dragoceni podatki, ki bi bili sicer na voljo ne le strokovnjakom, temveč vsej javnosti.

Jami vse do danes nista popolnoma arheološko raziskani. Njuna temeljita raziskava bo ob sodobnih raziskovalnih in metodoloških potencialih organizacijsko in finančno zelo zahteven projekt. Prav zato se je kot edina možnost za preprečevanje nadaljnega ropanja obeh brezern ponudilo zavarovanje njunih vhodov z mrežnimi zaporami in elektronskim protivlomnim varovanjem. To delo je s soglasjem odgovornih za varovanje kulturne in naravne dediščine – obe jami sta zaradi geoloških in bioloških varstvenih razlogov namreč tudi spomenika naravne dediščine – opravil Park Škocjanske jame kot skrbnik dediščine na tem območju. Mušjo jamo so očistili in zaprli leta 2001, Skeletno jamo pa leta 2003. Takšno zavarovanje je najustreznejše zagotovilo, da bosta jami ostali nedotaknjeni, dokler se ne bo slovenska arheološka stroka z dolgoročnim in obsežnim raziskovalnim projektom lotila zahtevnih izkopavanj.

I. Ž.

Škocjanski vojščak okrog 1000 pred Kr.